

UDK 929.532(497.16Kotor)“17”(093)
314(497.58Dalmacija)“17”(091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 4. svibnja 2020.
Prihvaćeno za objavljivanje: 1. srpnja 2020.

STANOVNIŠTVO DALMACIJE U MATIČNOJ KNJIZI VJENČANIH ŽUPE SV. TRIPUNA U KOTORU U 18. STOLJEĆU

Maja KATUŠIĆ, Zagreb

U radu se na temelju analize izvornoga arhivskog gradiva – matičnih knjiga vjenčanih župe sv. Tripuna iz 18. stoljeća – prikazuju i analiziraju migracije ženika podrijetlom iz Dalmacije u Kotor. Naglasak je pritom, u mjeri u kojoj to dopuštaju izvori, na analizi broja, spola, mjesta podrijetla i migracijskim arealima navedenih ženika. Razmatra se i izbor ženidbenog partnera kao i pitanje uključenosti u tadašnji društveni život Kotora. Navedeno se promatra u kontekstu migracija unutar mletačkih stečevina te kroz grupe definirane teorijom o međukulturalnim migracijama.

KLJUČNE RIJEČI: Kotor, Dalmacija, 18. stoljeće, migracije, povijesna demografija, matične knjige.

Uvod

Prostorna pokretljivost stanovništva jedna je od glavnih karakteristika društva u sadašnjosti i u prošlosti, a svojim trajanjem i posljedicama oduvijek je uzrokovala dalekosežne promjene u razvojnim sastavnicama pojedinih zemalja i naroda. Proučavanje migracija, bilo da je riječ o pojedinačnim kretanjima bilo o planskim skupno provedenim seobama, iziskuje interdisciplinarnost, a uz poznavanje povijesne demografije, povezuje proučavanje cijelog niza popratnih čimbenika: državno-političkih prilika, gospodarskog razvoja, društvenih odnosa i kulturnog miljea prostora zahvaćenog migracijskim kretanjima. Upravo iz interdisciplinarnosti proizlazi i najveća prepreka istraživanju migracija jer svaka znanost i znanstvena disciplina (geografija, povijest, demografija, antropologija, ekonomija, sociologija, politologija, medicina i dr.) problemu migracija pristupa »svojom« metodologijom bez izraženije znanstvene integracije. To je posebice razvidno i prilikom definiranja samog pojma migracija jer svaka znanost posebno naglašava dimenzije koje

su relevantne za njezin pristup proučavanju.¹ S obzirom na to da je migracijski proces vrlo kompleksan i na njega utječe velik broj faktora pri čemu se isprepliću brojne objektivne okolnosti, ali i subjektivne odluke pojedinca, vrlo je teško migracijske procese uklopiti u jedan teorijski model.² Pri definiranju migracija posebice se naglašava uloga prostora, odnosno udaljenosti, te se one promatraju kroz prelazak iz određene administrativne cjeline u drugu, točnije kroz prelazak državnih granica. U tom je kontekstu razvijen i najčešći, binarni model koji pokretljivost stanovništva promatra kroz migracije (međunarodne/in-terkontinentalne, odlikuje ih trajnost) i mobilnost (unutar državne, odlikuju ih kraći vremenski i prostorni intervali), a migranta kao osobu koja odlazi u udaljenu zemlju s ciljem trajnog ostanka.³ Razvojem te teorije stvorila se pretpostavka da migracije, za razliku od mobilnosti, uglavnom uključuju dodire i miješanje različitih kulturnih i društvenih miljea te tako imaju izniman kulturološki utjecaj na useljeni prostor i stanovništvo, ali istodobno se naglašava da je pritom doseljeno stanovništvo u podčinjenom položaju u odnosu na domicilno.⁴

U predmoderno doba, međutim, promatranje migracija isključivo kroz prelazak državnih granica pokazalo se nedostatnim. Naime, dio predmodernih država odlikovalo se obuhvaćanjem područja koja su se međusobno razlikovala u društvenim, pravnim, gospodarskim, vjerskim i kulturnim tradicijama. To je omogućilo da na često velikom geografskom području pod istim vladarskim žezlom koegzistiraju i istodobno unutar jedinstvenosti njeguju vlastitu posebnost različite grupe (etničke, vjerske, društvene, interesne itd.). Binarni pristup proučavanju migracija zanemarivao je upravo kompleksnost, napose multietničnost i multikulturalnost predmodernih država te u tom kontekstu i proučavanje unutar državnih migracija – lokalnih, sezonskih i privremenih. Stoga se pri istraživanju iskristalizirala teorija koja migracije promatra u širem društvenom i kulturno-antropološkom kontekstu izvan ograničavajućih čimbenika paradigme državno-nacionalnih okvira. Tu teoriju međukulturalnih migracija definirali su Leo i Jan Lucassen, temeljeći ju na premisi da kulturne granice nadilaze političke, a držali su je pogodnom za primjenu u istraživanju svih povijesnih razdoblja.⁵ U svojoj teorijskoj postavci autori razlučuju migracije unutar sličnog kulturnog kruga odnosno homogenih društvenih

¹ Mladen FRIGANOVIĆ, *Demogeografija, stanovništvo svijeta*, Zagreb, 1978., str. 139–145; Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb, 1999., str. 280–281.

² Ernst Georg RAVENSTEIN, »The laws of migration«, *Journal of the statistical Society*, br. 52, 1885., str. 167–227 i br. 56, 1889., str. 214–301; Everett S. LEE, »A Theory of Migration«, *Demography*, br. 3/1, 1966., str. 47–57; Wilbur ZELINSKY, »The Hypothesis of the Mobility Transition«, *Geographical Review*, br. 61, 1971., str. 219–249; Jan DE VRIES, *European Urbanization 1500 – 1800*, London, 1984. (posebice poglavlje »Migration and urban growth«, str. 199–266); Aleksej KALC, *Tržaško prebivalstvo v 18. stoletju*, Koper, 2008., str. 71–99; Colin G. POOLEY, *Mobility, Migration and Transport, Historical Perspectives*, Basingstoke, Hampshire, 2018. (posebice poglavlje 2 i 3); Klaus BADE, *Migration in European History*, New York, 2008., str. 4–33.

³ Leo LUCASSEN – Jan LUCASSEN, »Quantifying and qualifying cross-cultural migrations in Europe since 1500«, *The History of Migration in Europe, perspectives from economics, politics and sociology*, Francesca Fauri (ur.), New York, 2015., str. 15–16; Jan LUCASSEN – Leo LUCASSEN, »Measuring and Quantifying Cross-Cultural Migrations: An Introduction«, *Globalising Migration History, The Euroasian Experience (16th – 21st Centuries)*, Jan Lucassen – Leo Lucassen (ur.), Leiden, 2014., str. 6 (vidi tablicu 1).

⁴ L. LUCASSEN – J. LUCASSEN, »Quantifying and qualifying cross-cultural migrations in Europe since 1500«, str. 15–16.

⁵ *Isto*, str. 21.

cjelina te međukulturalne migracije, pri čemu su potonje u kontekstu ovog rada osobito zanimljive. Međukulturalne migracije očituju se promjenom društvenih obrazaca pojedinca, proširenom dinamikom društvenog i obiteljskog umrežavanja, podrazumijevaju drukčije kulturološke vještine, omogućuju pojedincu širenje tržišta rada, kao i veću mogućnost društvene mobilnosti. Najistaknutije međukulturalne migracije su one (1) iz ruralnih područja u gradska, koja kod doseljenog stanovništva ponajprije iziskuje prilagodbu drukčijim društvenim i kulturnim normama. Nadalje, (2) kolonizacija kao oblik međukulturalnih migracija podrazumijeva dolazak u nova, udaljena i nepoznata mjesta, a posebnu grupu predstavljaju (3) najamni radnici, muška populacija koja u određenim, često cikličkim vremenskim razdobljima, migrira zbog potreba privređivanja. Sezonski boravak u drugoj sredini, kao i povratak u domove, u kulturološkom, ali i ekonomskom kontekstu odražava se podjednako i na sredine u koje su ti radnici došli kao i na sredinu iz koje su potekli. Posljednja (4) grupa, posebice je zanimljiva premda jer je često bila u potpunosti zanemarena u migracijskim istraživanjima. Riječ je o višegodišnjim radnim migracijama – pojedincima koji u organiziranim radnim jedinicama zbog prirode posla na duže razdoblje odlaze iz mjesta prebivališta. Takve migracije ponajprije uključuju vojsku, pomorce, trgovce te poslugu. Svi su oni, a poglavito vojnici i pomorci, bili čvrsto organizirani i povezani, te su tvorili mikrozajednicu koja se sastojala od pojedinaca različitog etničkoga, geografskog, društvenog i vjerskog podrijetla. Pripadnici te mikrozajednice međusobnom su interakcijom kulturalno izgrađivali sebe, ali bitno utjecali i na dinamiku mikrozajednice i sredine u kojoj su privremeno djelovali.⁶

U kontekstu međukulturalnih migracija u ovom će se radu analizirati spomen stanovništva Dalmacije u matičnoj knjizi vjenčanih župe sv. Tripuna. Navedene migracije promatrat će se u širem kontekstu pripadnosti promatranog područja u multietničku te društveno-kulturno različitu Mletačku Republiku – državu u čijem su se sastavu nalazila oba promatrana područja, Kotor i Dalmacija.

Migracije će se sukladno mogućnostima izvora promatrati kroz dobnu i spolnu strukturu te zanimanja. Prikazat će se vremenski okvir migracija, kao i mjesto podrijetla i migracijski areali Dalmatinaca zabilježenih u navedenoj matičnoj knjizi. Analizirat će se izbor ženidbenog partnera te otvoriti pitanje uključenosti u tadašnji društveni život Kotora.

1. Izvori za proučavanje migracija predmodernog doba

Proučavanje stanovništva u prošlosti, pa tako i migracijskih procesa u predmodernu doba, u prvom redu određuje sačuvanost povijesnih izvora. U navedenom razdoblju nisu postojali izvori koji su izravno bilježili migracije, stoga se pri istraživanjima rabe sekundarni koji bilježe stanovništvo, a indirektno i njegovu pokretljivost. Takvi se izvori mogu podijeliti u tri skupine. Serijalni izvori (1) bilježe stanovništvo kroz duža vremenska razdoblja (npr. sudski, notarski spisi i matične knjige), (2) izvori za studije presjeka populacije daju informacije o stanovništvu u točno određenom trenutku (popisi stanovništva, matrikule, katastar i sl.) te (3) narativni izvori, opisni izvori koji pružaju informacije o pojedincu

⁶ *Isto*, str. 22–24.

(dnevnici, obiteljske povijesti i dr.).⁷ Od navedenih jedino potonji mogu otkriti motive migracija.⁸ Moguće je povezivanje i praćenje stanovništva kroz tri navedena tipa izvora u prvom redu zbog dobne, spolne i društvene selektivnosti većine navedenih izvora.⁹ Primjerice matične knjige bilježe samo osobe koje su u određenom trenutku na određenom mjestu sklopile brak/rodile (se)/umrle; popisi naučnika u cehovskim knjigama bilježe samo naučnike – mlađe muške osobe određenog zanimanja, a selektivni su i drugi izvori popisi novačenja u vojne svrhe i matrikule bratovština.

Prije analize obrađenih podataka valja istaknuti metodološke okvire, ali i metodološka ograničenja analize matičnih knjiga. Matična knjiga vjenčanih župe sv. Tripuna u Kotoru pisana je talijanskim jezikom, a s obzirom na to da su tabelarni obrasci usustavljeni tijekom 19. stoljeća, raniji upisi bili su deskriptivni.¹⁰ Iako su sačuvani naputci o formi i sadržaju upisa, kvaliteta podataka ovisila je isključivo o volji i revnosti svećenika koji je upisivao. Kotorski matice su tijekom 18. stoljeća sadržavale podatke o datumu i mjestu vjenčanja, o broju (katkad i datumima i mjestu) održanih napovijedi, o mladoženji (ime, prezime, ime oca, katkad podrijetlo i zanimanje), o mladenki (ime, prezime, ime oca, katkad podrijetlo, prijašnji brakovi, zanimanje), o svjedocima (ime, prezime, ime oca, podrijetlo i zanimanje) te o svećeniku koji je obavio čin vjenčanja. Zabilježba podataka o mladoženji tijekom cijelog stoljeća bila je detaljnija i sveobuhvatnija, dočim su mlade češće identificirane ocem nego zanimanjem i podrijetlom.

Tablica 1. Identifikacija ženika u matičnoj knjizi vjenčanih (u postotcima)

	ime	prezime	ime oca	podrijetlo	zanimanje
mladoženja	100	93,4	59,3	74	34,4
mlada	100	84,6	84,3	65,3	2,7

Način navođenja podrijetla razlikovao se kod domicilnog stanovništva i kod pojedinaca stranog podrijetla. Domicilno stanovništvo ponajprije se definiralo kao župljani – *di questa Parochia, mio/a Parochiano/a* i slično. Društveno-pravni status pojedinca (*habitor, cittadino, nobile*) rjeđe se upisivao. Za potrebe ovog istraživanja areal domicilnog stanovništva proširen je s granica kotorske župe na cijelu Boku kotorsku. Naime, tijekom 18. stoljeća, stvaranjem novih župa, dolazi do promjena crkvenih granica unutar Boke, što onemogućuje detaljnu i sustavnu diobu stanovnika po župama kroz cijelo stoljeće. To se

⁷ Diana A. ASCOTT – Fiona LEWIS, »Motives to move: Reconstructing individual migration histories in early eighteenth-century Liverpool«, *Migration, Mobility and Modernization*, David Siddle (ur.), Liverpool, 2000., str. 93–94. Usp. i T. H. HOLLINGSWORTH, »Historical studies of migration«, *Annales de Démographie Historique Année*, 1970., str. 89–92; Peter CLARK, »Migration in England during the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries«, *Past & Present*, sv. 83, 1979., str. 60–61; Colin POOLEY – Jean TURNBULL, *Migration and mobility in Britain since the eighteenth century*, Florence, 2005., str. 20–24.

⁸ C. POOLEY – J. TURNBULL, *Migration and mobility in Britain since the eighteenth century*, str. 21.

⁹ A. KALC, *Tržaško prebivalstvo v 18. stoletju*, str. 38.

¹⁰ Biskupski arhiv u Kotoru, Kotor, Matične knjige katedrale sv. Tripuna: Matična knjiga vjenčanih II (1697. – 1824.). Stranice matične knjige vjenčanih nisu numerirane. Stoga će se pri navođenju primjera u radu kao referentni navod koristiti datum upisa u matičnu knjigu.

poglavito odnosilo na stanovništvo brojnih malih mjesta i sela u neposrednoj kotorskoj okolici te se brojni primjeri upisa u matične knjige župe sv. Tripuna (vjenčanja, ali i krštenja) odnose upravo na stanovništvo susjednih mjesta – Škaljara, Kličića, Špiljara i Bogdašića. Iako se njihove zasebne matične knjige počinju voditi u 18. stoljeću te se ta područja (doduše vrlo nesustavno) u kotorskim maticama druge polovice stoljeća nazivaju župama, stanovništvo okolice u velikoj je mjeri i dalje gravitiralo u središnje bokeljsko mjesto. To je prije svega bila posljedica gospodarskih mogućnosti koje je Kotor pružao, ali u ovom kontekstu neizostavno je Kotor promatrati i kao središte biskupije i vjerskog života Boke, gdje je bokeljsko stanovništvo, iako nije živjelo u samom gradu, neke važne životne trenutke vezalo uz grad i katedralu.¹¹

Osim pojedinaca kojima je u matičnoj knjizi izrijeком kao mjesto podrijetla navedeno mjesto u Boki, u domicilno se stanovništvo, primjenom metode rekonstrukcije obitelji, uključio i određen broj onih kojima nije navedeno podrijetlo. Tako se analizom prezimena bokeljsko podrijetlo moglo utvrditi za dodatnih 5,7% muškaraca i 6,5% žena.¹² Naposljetku, važno je napomenuti da u Boki u 18. stoljeću još uvijek jednim dijelom nije bila razvijena prezimenska formula te je 6,5% muškaraca i 15,2% žena u matičnoj knjizi identificirano samo osobnim i očevim imenom, što dodatno otežava identifikaciju.

Zapisivanje nedomicilnog stanovništva u matičnu knjigu, čije će migracije biti predmet istraživanja, nije imalo određenog pravila, nego se ono identificiralo prema mjestu podrijetla, bilo da je riječ o gradu, selu, otoku, župi, području, državi. Pojedinci su pri svojoj identifikaciji najčešće navodili imena gradova, bilo da su dolazili iz samoga urbanog središta bilo da im je zavičaj bio vezan uz selo ili mjesto u gradskoj okolici. Sela, mjesta i/ili manja područja rjeđe su se navodila. Štoviše, što je zavičaj nekog pojedinca bio udaljeniji, to su općenitija bila i navođenja u matičnim knjigama. Tako su se, primjerice, pojedinci iz Boke, Dubrovačke Republike, pa čak i iz Dalmacije, identificirali prema većim gradovima, manjim urbanim centrima, pa i selima, dočim su pojedinci rodом iz udaljenih dijelova zapadne Europe svoj zavičaj iskazivali kroz veće političko-administrativne cjeline – kraljevstva, regije, pa tek potom kroz gradove.

2. Migracijski areali u kotorskoj matičnoj knjizi vjenčanih

Od 1293 vjenčanja održanih u Kotoru tijekom 18. stoljeća, u njih 248 kao ženici spominju se pojedinci iz Dalmacije.¹³ Ukoliko promotrimo udio ženika stranog (nebokeljskog)

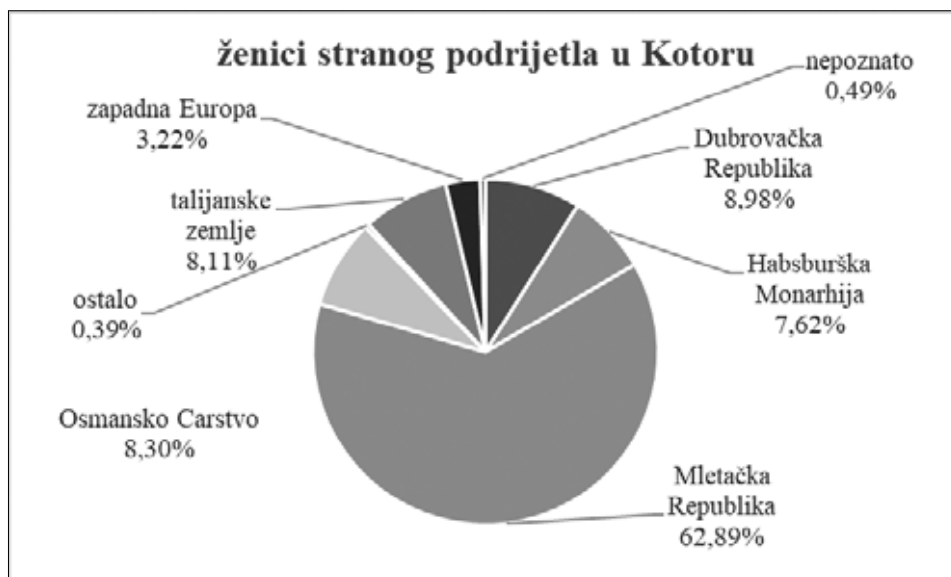
¹¹ Tvrdnju potvrđuju upisi u matične knjige. Naime, u kotorskim maticama krštenih upisana su krštenja stotine djece podrijetlom iz sela u kotorskoj okolici, a to je ujedno i njihov jedini spomenu u kotorskim knjigama (ne spominju se više u matici vjenčanih i umrlih).

¹² Riječ je o tradicionalnim bokeljskim prezimenima koja se vežu i danas za prostor Boke kotorske, primjerice Zmajević, Škaljarin, Brkanović te građanskim i plemićkim obiteljima koje su spomenute u popisima stanovništva 18. stoljeća kao stalne i pristune (*esistenti e presenti*).

¹³ Od navedenog broja (248) u pet je vjenčanja riječ o ponovnim ženicama (pojedincima koji su se u Kotoru oženili dva puta): Ivan Scarpì iz Starigrada na Hvaru oženio se prvi put 29. lipnja 1710. Marijom Sokolo pokojnog Tripuna, te drugi put 11. srpnja 1734. Vickom Čudin iz Kotora; Luka Bogopanović iz Makarske oženio se 24. lipnja 1771. Anastazijom Andrušović te potom 23. svibnja 1784. Anettom Capelli iz Barija; Matija Cimerić s Pašmana prvi se put oženio 25. studenoga 1770. Marinom Rautopolo, a drugi put je sklopio brak 30. ožujka 1792. s Marijom Paulini iz Goricije; Vito Bjelušić iz Promine oženio se 6. lipnja 1754. Vic-

podrijetla (Grafikon 1 i 2), možemo zaključiti da su u ukupnim ženidbenim migracijama najizraženija kretanja bila u okviru Mletačke Republike¹⁴ (62,89%), a od navedenog kontingenta najveći postotni udio – 37,73% – odnosio se na pojedince podrijetlom s područja Dalmacije. Drugim riječima, kao što je i karakteristično za predmoderna društva, unutardržavne migracije prednjačile su nad međudržavnim.

Grafikon 1. Ženici stranog podrijetla u Kotoru tijekom 18. stoljeća

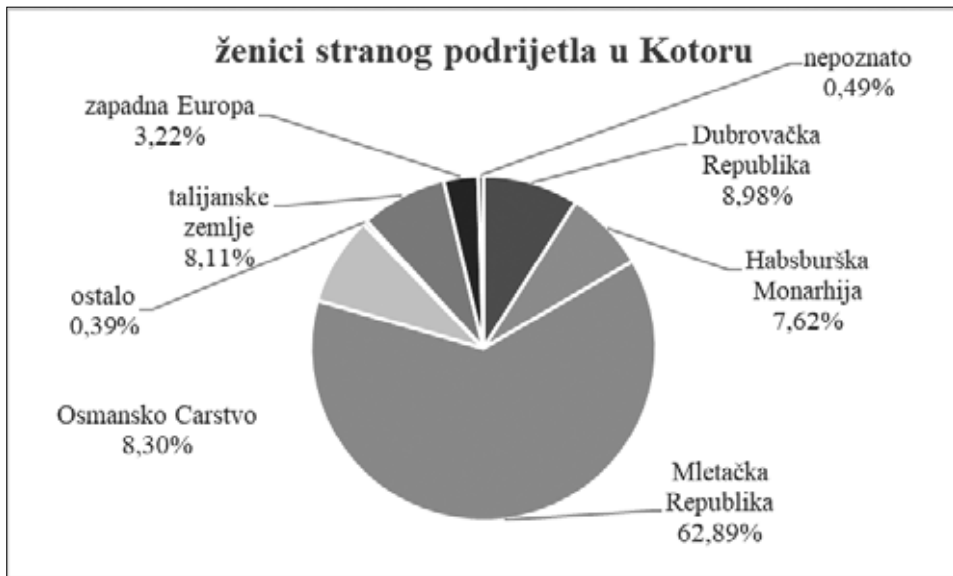

kom Ivoleo, a drugi je put sklopio brak s Elizabetom Ugolini 6. siječnja 1765. Naposljetku Jakov Bjelušić iz Promine kraj Šibenika prvi put u Kotoru sklopio je brak 2. srpnja 1792. s Lucijom Obuchia, a drugi put se oženio Anđelom Andrić iz Dobrote 9. lipnja 1794. godine.

¹⁴ Pri proučavanju predmodernih migracija jedno od najkompleksnijih metodoloških pitanja bio je određivanje areala doseljavanja. Poteškoće, odnosno metodološka ograničenja, pojavljuju se u samom izvoru jer se u matičnim knjigama mjesta podrijetla, odnosno geografski pojmovi nisu sustavno i dosljedno navodili. Nadalje, određivanje areala – po povijesnom (političkom, crkvenom) ili geografskom načelu – također nailazi na metodološka ograničenja. Naime, državne, ali crkveno-jurisdikcijske granice bile su podložne čestim promjenama. Posebice su turbulentne bile promjena granica tijekom mnogobrojnih ratova 18. stoljeća (protoosmanskih ratova, rata za španjolsku, potom austrijsku baštinu, Sedmogodišnjeg rata, Napoleonskih ratova). Također, crkvene su se granice često mijenjale stvaranjem novih župa, a u nekim se područjima državne administrativne i crkvene granice nisu poklapale. Imajući na umu navedeno, kreirani su migracijski areali utemeljeni dijelom na geografskom modelu, ali su se pritom u obzir uzete i povijesne okolnosti razvoja pojedinog prostora, kao i političke, gospodarske, kulturne veze Kotora i pojedinog areala. Tim je načelom kreirano šest areala: Dubrovačka Republika, Habsburška Monarhija, Mletačka Republika, osmanski posjedi i zaleđe, talijanske zemlje i zapadna Europa. Kategorija »ostalo« obuhvaća nekoliko slučajeva u kojima se kao mjesto podrijetla navodi *nato a Levanto* ili samo *Archipelago*, dočim je pet nerazriješenih lokaliteta grupirano u rubriku »nepoznato«. O problemima određivanja migracijskih areala vidi: Slaven BERTOŠA, *Život i smrt u Puli: starosjeditelji i doseljenici od XVII. do XIX. stoljeća*, Pazin, 2002., str. 103–200; A. KALC, *Tržaško prebivalstvo v 18. stoletju*, str. 95–121.

Tri geografska areala – Dubrovačka Republika, talijanske zemlje¹⁵ i Osmansko Carstvo¹⁶ – zastupljena su sa sličnim postotnim omjerima, ali se značajno razlikuju u rodnoj preraspodjeli. Naime, dok su muškarci i žene s područja pod osmanskom upravom bili zastupljeni u približno sličnom rodnom omjeru, Dubrovačka Republika bila je »ženski migracijski smjer« te su 70,08% pojedinaca zabilježenih u matici vjenčanih bile žene. S druge strane, u »talijanskom« arealu zabilježeno je 85,54% muškaraca. Područje Habsburške Monarhije, slično kao i mletačko, obuhvaćalo je velik geografski prostor šarolikih političkih, društvenih, gospodarskih i kulturnih obilježja. Unutar njega u matici vjenčanih kvantitetom se ističu dva područja: Lombardija i prostor hrvatskih povijesnih zemalja koje su se nalazile u sklopu habsburške države (Senj, Rijeka, dio Istre). Najmanje zastupljen areal stranih ženika odnosio se na područje zapadne Europe (3,22%), a uključivao je pojedince ponajprije s područja njemačkih zemalja (*Tedesco, da Germania*, Bavarska) te Francuske (*Francia*, Provansa, Pariz).

Grafikon 2. Ženici podrijetlom iz Mletačke Republike

Unutar mletačkog areala, osim Dalmacije o kojoj će biti više riječi u nastavku, udjelom (30,28%) ističe se područje mletačkih kopnenih stečevina (*Domini di Terraferma*), koje je uključivalo stanovništvo iz dijelova talijanskih pokrajina Veneto, Furlanija i Lombar-

¹⁵ U taj su geografski areal uključene brojne države koje su se tijekom 18. stoljeća nalazile na Apeninskom poluotoku (Papinska Država, Kraljevstvo Obiju Sicilija, Vojvodstvo Parma, Vojvodstvo Modena, Genova i druge).

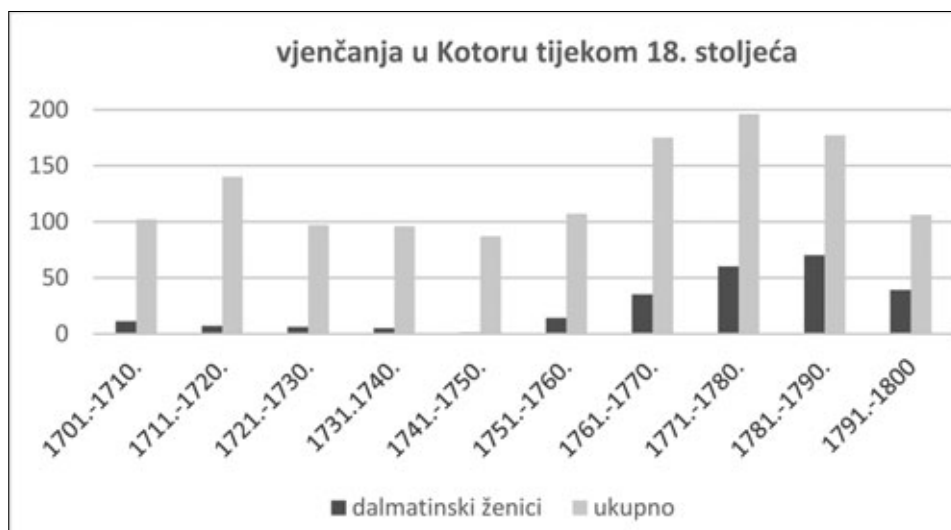
¹⁶ U taj su geografski areal uključena okolna bokeljska područja koja su se u 18. stoljeću nalazila pod osmanskom upravom (crnogorsko zaleđe Boke, današnje Crnogorsko primorje, Hercegovina). O migracijama stanovništva zaleđa u Kotor vidi: Maja KATUŠIĆ, »Migracijski procesi zaleđe-grad: useljenici iz Crne Gore u katoličkim matičnim knjigama Kotora 18. stoljeća«, *Istorijski zapisi*, god. 89, br. 1-2, 2016., str. 167–183.

dija. Mletački posjedi u Grčkoj uključivali su ženike kojima je kao mjesto podrijetla bilo navedeno jedno od najvažnijih mletačkih uporišta na Jadranu – Krf. Istarske migracije bile su malobrojne (6,37%), a ponajviše su uključivale ženike iz dvaju gradova: glavnog istarskog središta Kopra i Poreča.

3. Godišnja, sezonska i spolna raspodjela dalmatinskih ženika u Kotoru

Brakovi ženika podrijetlom iz Dalmacije u Kotoru sklapali su se tijekom cijelog stoljeća, a kao i ukupan broj brakova tijekom stoljeća, broj je rastao u drugoj polovici stoljeća.¹⁷ Godina s najviše sklopljenih brakova kod oba je promatrana kontingenta (dalmatinskih ženika i ukupno sklopljenih brakova) ista. Naime, 1769. godine sklopljena su 32 braka, od kojih je u deset brakova (31,25%) jedan od ženika bio podrijetlom iz Dalmacije.

Grafikon 3. Vjenčanja u Kotoru tijekom 18. stoljeća (desetogodišta)

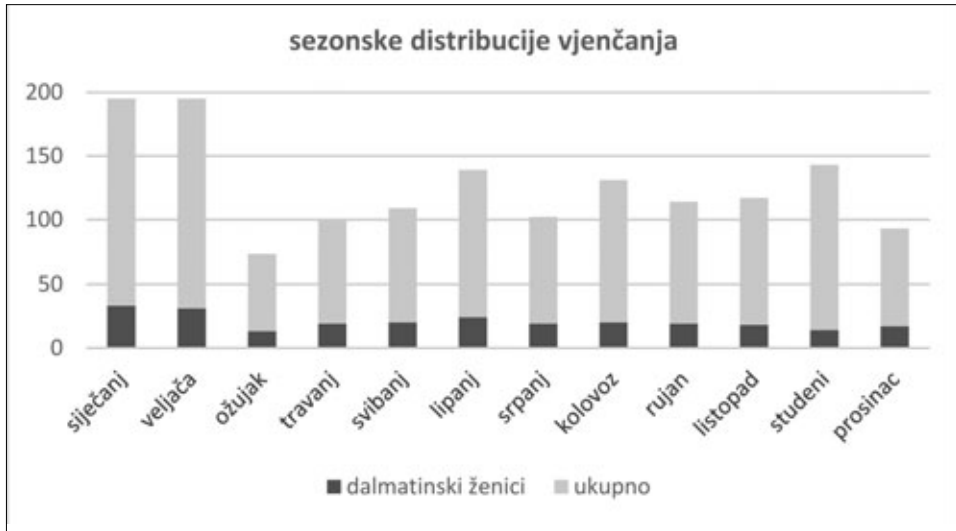
Ako promotrimo desetogodišnja razdoblja (Grafikon 3), razvidno je da su posljednja četiri desetljeća razdoblja s najvećim brojem sklopljenih brakova za obje promatrane skupine, ali s različitim desetljećima maksimuma – osmo desetljeće maksimum je ukupnim katorskim brakovima, dočim je najviše dalmatinskih ženika brak sklopilo u razdoblju 1781. – 1790.¹⁸ Povećan broj brakova u drugoj polovici stoljeća prati sličan trend povećanja i u drugim gradovima na istočnoj obali Jadrana (primjer Dubrovnika i Pule), s maksimalnim

¹⁷ Usp. Maja KATUŠIĆ, *Društvena i demografska struktura Kotoru u 18. stoljeću*, doktorska disertacija obranjena na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 68–69.

¹⁸ Kod ukupnog broja vjenčanja u Kotoru ističe se još i desetljeće 1711. – 1720., što možemo povezati s demografskim kretanjima u vrijeme Malog morejskog rata. O tome više vidi, Maja KATUŠIĆ, »Demografska kretanja u Kotoru u vrijeme Drugoga morejskog rata (1714. – 1718.)«, god. 38, br. 57, *Povijesni prilozi*, Zagreb, str. 71–88, <https://doi.org/10.22586/pp.v38i57.9787>.

brojem sklopljenih brakova na kraju stoljeća.¹⁹ Naposljetku, povećanje broja brakova u trendu je i s povećanjem ukupnog broja stanovnika Kotora u drugoj polovici 18. stoljeća.²⁰ Sezonske distribucije sklapanja braka pokazale su da su se u Kotoru poštivali crkveni običaji i narodna tradicija. Naime, mjeseci s najmanje vjenčanja bili su prosinac i ožujak, koji su se poklapali s liturgijskim godinom, odnosno s vremenom došašća i korizme, razdobljem kada se nisu sklapali brakovi.

Grafikon 4. Sezonska distribucija vjenčanja u Kotoru

Sličan su trend pokazali i brakovi s dalmatinskim ženicama te je ožujak bio mjesec s najmanje sklopljenih brakova (13). Nakon ožujka malim brojem brakova ističu se studeni (14) i prosinac (17). Maksimumi vjenčanja – zimski (siječanj-veljača) i jesenski (studeni) – povezani su s gospodarskom aktivnošću prostora, odnosno smanjenjem agrarnih i drugih privredivačkih aktivnosti tijekom jesenskih i zimskih mjeseci.²¹ Kotorska vjenčanja u skladu su s navedenim europskim trendovima sa zimskim razdobljem kao izrazitim maksimumom. Vjenčanja ženika iz Dalmacije također prate navedeni trend te su mjeseci s najviše sklopljenih brakova siječanj i veljača. Za razliku od navedenog, studeni brojem vjenčanja ne prati hrvatske i europske trendove maksimuma, nego se kao i u Puli i

¹⁹ M. KATUŠIĆ, *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću*, str. 68–69, te bilješke 219 i 220.

²⁰ *Isto*, str. 47; M. KATUŠIĆ – Toni COSIĆ, »Stanovništvo Kotora prema mletačkim popisima u 18. stoljeću«, *Demografske promjene i kulturna baština Hrvata Boke kotorske*, Roko Mišetić – Maja Katušić (ur.), Zagreb, 2018., str. 158–178.

²¹ Također, jesensko je vrijeme bilo vrijeme obilja nakon žetve i berbe te stoga pogodno za slavlja. Navedeni sezonski maksimumi slijede, odnosno prethode mjesecima »zabrane« vjenčanja te ih možemo promatrati i kao svojevrsnu nadoknadu mjeseci kada je zabilježen najmanji broj vjenčanja.

Dubrovniku i u Kotoru lipanj ističe kao mjesec pogodan za sklapanje braka (i ukupnih i dalmatinskih ženika).²²

Vjenčanja dalmatinskih ženika održavala su se ponajprije u sakralnim objektima (86,2 %), i to u središnjem mjestu bokeljske pobožnosti, katedrali sv. Tripuna (62,50%) te u kolegijalnoj crkvi sv. Marije od Rijeke. Od svjetovnih objekata u kojima se održavalo vjenčanje ističu se privatne kuće, najčešće kuće u vlasništvu mladenkina oca.

Ženidbene napovijedi kojima se utvrđivalo nepostojanje zapreka vjenčanju u vjenčanjima dalmatinskih ženika imale su obilježja hitnosti. Naime, više od polovice vjenčanja (61,6%) odviklo se bez triju održanih napovijedi. Štoviše, zamjetan broj vjenčanja – 37,90% – uz dozvolu ondašnjeg kotorskog biskupa, održano je bez prethodne objave, dočim se za preostala vjenčanja održala barem jedna napovijed. Navedeni broj nešto je veći od ukupnog udjela kotorskih vjenčanja održanih bez napovijedi (31,98%), a žurnost pri vjenčanju može se pripisati upravo migracijskim procesima i privremenom boravku ženika u Kotoru, o čemu će više riječi biti u nastavku rada.

Za razliku od nekih geografskih areala migracija koji su imali pretežito muški (zapadna Europa) ili ženski (Dubrovačka Republika) predznak, dalmatinski ženici u Kotoru podjednako su zastupljeni u oba spola, s malom prevagom muškaraca – 55,96%. Osim imena, prezimena i mjesta podrijetla ženika, matične knjige samo povremeno bilježe druge podatke na temelju kojih bi mogli stvoriti širu društvenu sliku o pojedincima i migracijama. Naime, posebice zanimljiva kategorija »zanimanje« navedena je samo kod polovice muških ženika i u gotovo svim slučajevima riječ je bila o vojnim zanimanjima i činovima.²³ S druge strane, kod mladenki u dalmatinskom kontingentu nije navedeno nijedno zanimanje.²⁴

Tijekom 18. stoljeća zabilježena su i tri plemićka vjenčanja – po jedno vjenčanje plemića s Brača te iz Omiša i Zadra. Brački plemić Ivan Arnerić oženio se 8. rujna 1760. godine Marijom Bizanti, kćeri kotorskog plemića pokojnog Antuna; zadarski plemić Nikola Nassi oženio se 5. lipnja 1786. godine Terezom, kćeri kotorskog plemića Serafina Draga; Jakov Biličić *nobile di Almissa* oženio se 6. rujna 1794. godine kotorskom plemkinjom Viktorijom Gregorina.

²² M. KATUŠIĆ, *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću*, str. 81.

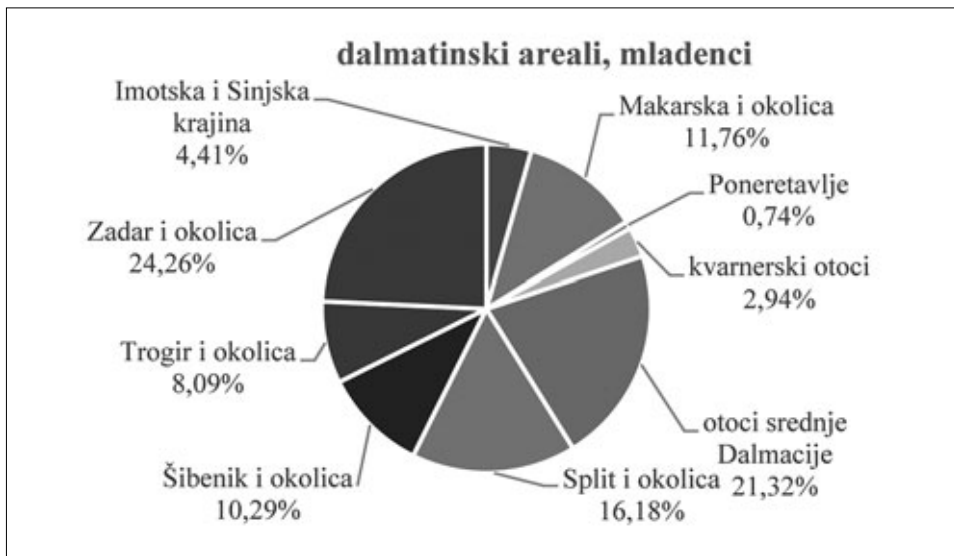
²³ Samo je u tri slučaja navedeno neko drugo zanimanje: 1. kolovoza 1791. oženio se Antun Pelestrin s Korčule koji je obnašao dužnost liječnika u Dobroti s kotorskom građankom Antonijom Ziffra, dočim su dva negdašnja kažnjenika na galiji, Vincenzo Bianchi iz Milana i Giovanni Crepaldi iz Roviga, u Kotoru oženili Dalmatinke, potonji Vicku Hančević s Hvara, a prvo spomenuti Justinu Besuvić iz Zadra. Zanimljivo je da su se oba vjenčanja održala istog dana – 15. veljače 1773. godine.

²⁴ Zanimanja žena izrazito su se rijetko navodila i samo je u cijeloj matičnoj knjizi vjenčanih kod samo 2,7% žena navedeno zanimanjem. U svim je zabilježenim primjerima ono bilo *serva*. Usp. Penelope WILCOX, »Marriage, mobility and domestic service«, *Annales de Démographie Historique Année*, 1981., str. 196. Autorica je obradila bračnu strategiju posluge u 19. stoljeću te upućujem na zaključke na str. 204–205. Usp. Sylvia HAHN, »Nowher et home: Female migrants in the nineteenth century Habsburg Monarchy«, *Women, Gender and Labour Migration: Historical and Cultural Perspectives*, Pamela Sharpe (ur.), Abingdon, Oxon, 2011., str. 109–111.

4. Geografski areali dalmatinskih ženika

Prijašnji grafikoni (Grafikon 1 i 2) pokazali su da su najintenzivnije migracije u Kotoru bile one unutar same mletačke države. Pripadnost istoj državnoj zajednici omogućio je čvrste političke, gospodarske i kulturne veze kojoj su posljedice bile bolja i masovnija komunikacija te obostrana migracijska prožimanja. Na intenzitet migracija nije utjecala ni veličina ni teritorijalna disperzivnost mletačkih posjeda – u slučaju dalmatinskih migracija teritorijalni diskontinuitet koji je uzrokovala Dubrovačka Republika. Podrijetlo ženika iz Dalmacije u matičnoj knjizi bilo je raznoliko te je uključivalo gradove, župe, sela, šira područja i otoke. U skladu s načinom navođenja mjesta podrijetla te imajući na umu ranije spomenuta metodološka ograničenja,²⁵ za prikaz dalmatinskih ženika definirani su migracijski areali. S obzirom na brojne mikrolokalitete pri lokaliziranju mjesta i određivanju geografskih areala, rabljena je *Nuova carta topografica della provincia di Dalmazia*, koju su 1787. godine izradili mletački vojni inženjer Melchiori i Franjo Zavoreo.²⁶

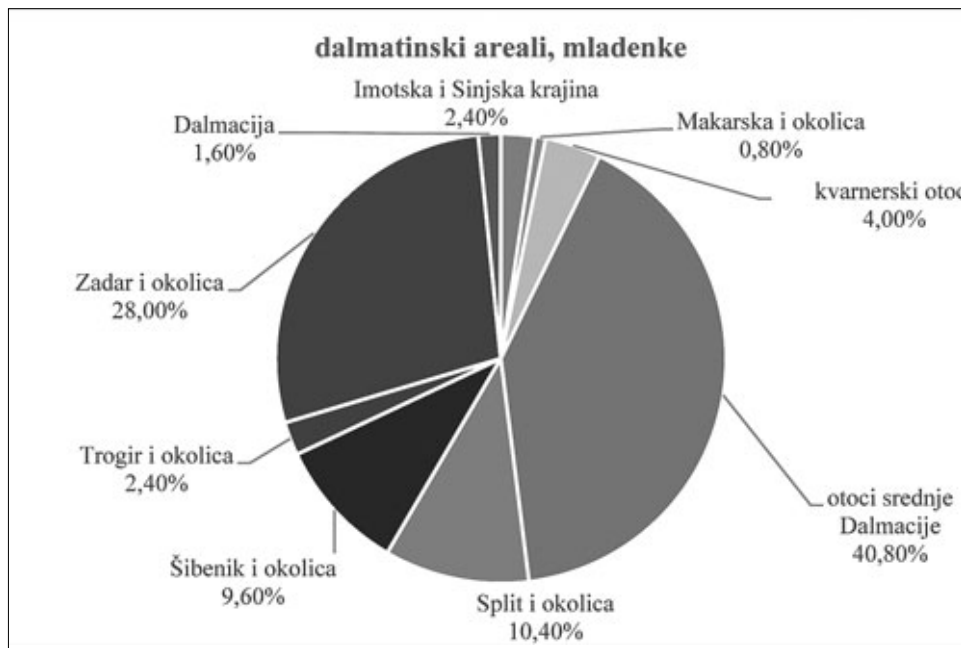
Grafikon 5. Areali dalmatinskih mladenaca u Kotoru

²⁵ Osobito usp. bilj. 14.

²⁶ Karta je preuzeta iz Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu; <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=11301>.

Grafikon 6. Areali dalmatinskih mladenki u Kotoru

Iz priloženih grafikona razvidno je da su najveći dalmatinski migracijski smjerovi ženika obaju spolova bili zadarsko područje i otoci srednje Dalmacije. Najviše muškaraca iz zadarskog područja podrijetlom je bilo iz samog Zadra (54,54%), a potom slijede brojna mjesta zadarskog kopnenog zaleđa i okolice kao što su Posedarje, Nadin i Nin.²⁷ Samo se u pojedinim slučajevima spominju otoci zadarskog arhipelaga, primjerice Pašman i Ugljan. Intenzitet zadarskog migracijskog areala očekivan je poglavito ukoliko se promatra kroz prizmu političke, administrativne i strateške uloge koju su Kotor i Zadar imali u umreženom mletačkom sistemu vladanja.²⁸

Od otoka srednje Dalmacije najzastupljeniji je Hvar, na kojem se spominju brojna mjesta, primjerice Jelsa, Svirče i Brusje.²⁹ Uz Hvar, u matičnoj se knjizi kao mjesto podrijetla navode i Brač (od mjesta najzastupljenija je Milna), Vis i Korčula.³⁰ Navedeno potvrđuje

²⁷ Iz Zadra je primjerice bio Dominik Babaković, koji se 23. ožujka 1761. oženio Marijom Barbeta iz Kotora. Šimun Stipić iz Posedarja oženio se 29. rujna 1765. Pavlom Josipovom iz Crnog Plata u Boki, dočim se primjerice kaplar Ivan Vučić iz Nina oženio Anastazijom Morović iz Boke (Luštice). Naposljetku, iz Nadina je bio vojnik Nikola Paštrović, koji se 15. siječnja 1787. oženio Marijom Mizan iz Prčanja.

²⁸ O vojnoj važnosti Kotora, usp. (i citiranu literaturu) M. KATUŠIĆ, *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću*, str. 34.

²⁹ Primjerice, 13. rujna 1706. Toma Parnić iz Jelse oženio se Anđom iz Rijeke, 2. listopada 1777. održano je vjenčanje Antuna Vicelića iz Svirča, kaplara u satniji Merdita i Ruže Kilošić, a 2. listopada 1777. godine vjenčali su se Dominik Visković iz Brusja i Stane Marković iz Herceg Novog.

³⁰ Primjerice, 30. srpnja 1753. održano je vjenčanje Petra Vusia s Brača i Palmine Carlis iz Kotora, 4. prosinca 1766. vjenčali su se Korčulanin Nikola Foretić i Marija Scrpica iz Boke, dočim se vjenčanje vojnika Petra

tradicionalne, u prvom redu gospodarske i trgovačke veze Kotora s navedenim otocima (kotersko je plemstvo na Hvaru imalo svoje posjede), koje u međudnosu s depopulacijom dalmatinskih otoka oblikuju Kotor kao privlačno doseljeničko odredište.³¹

Areali vezani uz Split, Šibenik i Trogir i njihovu okolicu pokazuju sličnu tendenciju kao i zadarsko područje. Malo više od polovice navedenih kontingenata (u prosjeku oko 55%) uključuje ženike iz samog gradskog središta, a ostali su podrijetlom bili iz okolnih mjesta i sela.³² Kontingent ženika koji dolaze iz makarskog područja te Imotske krajine i Sinjske krajine izrazito je vojni te se za sve ženike iz potonjeg areala navodi vojni čin i zanimanje, kao i kod 62,5% muškaraca iz Makarske i okolice. Naposljetku, posljednja dva areala – kvarnerski otoci (Pag, Lošinj) i Poneretavlje – zastupljeni su samo s dvama, odnosno jednim ženikom.³³

Geografski areali mladenki podrijetlom iz Dalmacije također pokazuju zanimljive tendencije migracija. Naime, za razliku od muškog kontingenta kod kojeg se ne bilježi jedan istaknutiji smjer migracija, ženske migracije pokazuju prevagu areala koji je obuhvaćao otoke srednje Dalmacije. Naime, čak je 40,80% mladenki udanih u Kotoru bilo podrijetlom s Hvara, Korčule, Visa ili Brača. Kao i kod muškaraca, najzastupljeniji je bio Hvar (50,98%), a potom slijedi Korčula (37,25%).³⁴ U zadarskom migracijskom arealu prevladavaju mladenke iz samog grada (82,85%) te je kao drugo mjesto podrijetla naveden po jedan slučaj Zemunika, Benkovca, Novigrada, dvije otočanke bile su s Ugljana, a jednoj je mladenki naveden opći pojam *teritorio di Zara*.³⁵ Kao i kod muškog kontingenta iz splitskog, šibenskog i trogirskog areala kao mjesta podrijetla najčešće su navedeni gradovi. Iz splitskog kontingenta ističu se dva slučaja – mladenke koja je rođena *in armata*, a odrasle u Splitu, te djevojke iz Kaštel Kambelovca, koja je rođena u *lazareto publico* u Veneciji.³⁶ Sinj je najčešće mjesto podrijetla mladenki iz istoimenog migracijskog areala, dočim su otok Cres i mjesto Osor zavičaj mladenki s područja Kvarnera. Naposljetku, dvije su mladenke, Marija

Goricina iz Komiže i Barbare Šišgorić iz Šibenika održalo 31. listopada 1790.

³¹ Maja KATUŠIĆ, »Women and migration – case study of Kotor in 18th century«, *Migrations from Antiquity to the present day*, Nov Sad, 2019. (u tisku).

³² Primjerice, 24. srpnja 1769. oženio se kaplar Luka Radić iz Rogoznice Ivanom Businković s Murtera, Splićanka Lucija Jaković udala se 9. prosinca 1761. za Giuseppea Curtanellija iz Piacenze, a Katarina Marini iz Trogira za Bortola Pontea iz Verone (7. svibnja 1780.)

³³ Primjerice, u Kotoru je 15. kolovoza 1775. održano vjenčanje Antuna Melade iz Velog Lošinja i Marijete Kuričić, kao i vojnika Matije Kesića s područja Neretve i Stane Petrić (7. veljače 1706.).

³⁴ Primjerice, 18. rujna 1775. Lucija Stanojević iz Jelse udala se za Vida Antonia Robotella iz Padove, dočim se vjenčanje Marije Uršule Radovani iz Lumbarde i vojnika Jakova Vlastelinovića iz Rijeke održalo 4. kolovoza 1777. godine.

³⁵ Primjerice, 1. veljače 1779. Katarina Njegovan udala se za kaplara Giuseppea Stangolina iz Mantove, Domenika Denchi iz Zemunika udala se 13. siječnja 1784. za Giacoma Costu sa Sardinije, Anastazija Mirković iz Benkovca udala se Pietra Zuccadellija iz Brescije (1. lipnja 1770.), Ivana iz Novigrada udala se za Bartola Baldacerisija iz Trenta (15. studenog 1772.), Jelena Ivančević s Ugljana udala se za Antuna Nikolića iz Herceg Novog (1. kolovoz 1779.), dočim Luciji Parić, udanoj za narednika Pietra Darbiana iz Napulja (15. veljače 1787.), kao mjesto podrijetla piše *teritorio di Zara*.

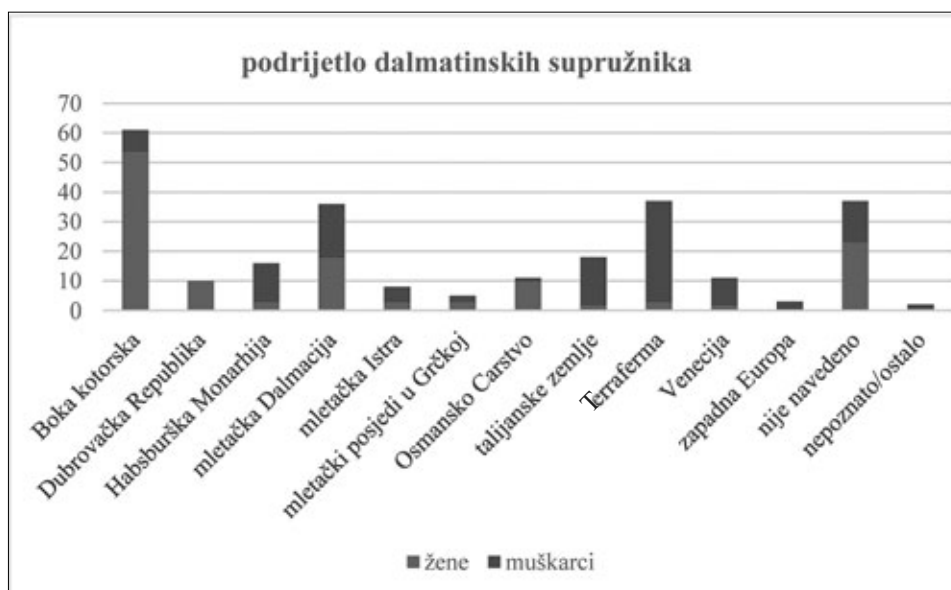
³⁶ Kći narednika Tome Batića, Kornelija *nata in armata*, a odrasla u Splitu udala se (1. srpnja 1781.) za narednika Matiju Bernovića iz Poreča. Marija Jeričijević iz Kaštel Kambelovca, *nata nell publico lazareto*, udala se za Pietra Marginija iz Venecije (24. siječnja 1786.).

Bičić (21. lipnja 1796.) i Ivana Tomić (2. lipnja 1796.), kao mjesto podrijetla navele općenito ime Dalmacija.³⁷

5. Društvena uključenost dalmatinskih ženika u Kotor

S obzirom na kvantitativnu ograničenost proučavanih izvora, pitanje uklopljenosti dose-ljenika u Kotor može se ponajbolje promatrati kroz izbor ženidbenog partnera. S obzirom na to da podatci o podrijetlu nisu kroz stoljeće sustavno navođeni, u izračun su uključeni brakovi u kojima je kod oba supružnika navedeno mjesto podrijetla. Navedeno ne daje potpunu sliku, ali uvidom u Grafikon 7 i Tablicu 2 ipak se mogu orisati trendovi sklapanja braka prema migracijskim arealima.

Grafikon 7. Podrijetlo supružnika dalmatinskih ženika

³⁷ Marija Bičić udala se za narednika Giovannija Aliprendea, a Ivana Tomić za Giovannija Bosa iz Padove.

Iz priloženog su razvidna dva geografska trenda pri odabiru bračnog partnera dalmatinskih ženika. Muškarci iz Dalmacije koji su u Kotoru sklapali brak najčešće su ženidbenu partnericu pronalazili u gradovima i područjima na istočnoj obali Jadrana. Najčešći izbor bile su žene iz Boke kotorske – ponajprije za muškarce iz Zadra, s otoka srednje Dalmacije te iz Trogira i Makarske. Uz navedene, ističu se i partnerice s područja pod osmanskom upravom, točnije crnogorskog zaleđa (najčešće Njeguši i Cetinje) te žene iz Dubrovačke Republike. Potonje su podrijetlom češće bile s područja Župe dubrovačke, Konavala i Stona, nego iz samog Dubrovnika. Dalmatinski ženici rjeđe su odabirali supruge iz geografski udaljenijih mjesta, izvan istočne obale Jadrana. Iako zastupljeni malim brojem brakova u toj se skupini zapaženi ženici iz Splita i okolice te otoka srednje Dalmacije, posebice s Hvara.³⁸

S druge strane, kod ženskog dalmatinskog kontingenta ističe se zanimljiv trend – ženidba s muškarcima podrijetlom iz udaljenijih mletačkih posjeda u Italiji (Terraferma i Venecija) te iz Habsburške Monarhije, poglavito Lombardije. Tako je čak 75,55% žena podrijetlom s otoka srednje Dalmacije supružnika pronašlo među muškarcima podrijetlom iz Terraferme, Venecije, habsburškim posjeda u Italiji ili iz drugih država na Apeninskom poluotoku. Udajom za ženike s područja mletačkih i habsburških posjeda u Italiji te drugih zemalja Apeninskog poluotoka i zapadne Europe (od 70,58%) ističu se i stanovnice Zadra i okolice.³⁹ Nasuprot tomu, za razliku od muškog dalmatinskog kontingenta, svega 5,73% brakova sklopljeno je s domicilnim bokeljskim supružnicima.

Pri iznošenju čvršćih zaključaka o uključenosti doseljenika u kotorsku komunu treba biti vrlo oprezan jer se na temelju dostupnih izvora ne može uvidjeti je li se odabir ženika desio u samom gradu ili je Kotor kao mjesto vjenčanja paru predstavljao samo usputnu, privremenu životnu stanicu. Naznaku razrješenja te dvojbe mogla bi ponuditi analiza zanimanja dalmatinskog kontingenta, uz metodološku ogradu koja se odnosi na samu kvalitetu izvora. Naime, zanimanja pojedinaca u matičnim se knjigama nisu sustavno navodila (Tablica 1). Profesije i službe češće su se navodile kod nedomicilnog stanovništva, koje je kao nepoznati faktor u matičnom upisu trebalo što detaljnije identificirati.⁴⁰ Upravo zato, zanimanja povezana uz vojsku najzastupljenija su profesionalna djelatnost spomenuta u kotorskoj matičnoj knjizi vjenčanih.⁴¹

³⁸ Navodimo samo nekoliko primjera: Pavao Matutinović oženio se (6. ožujka 1727.) Magdalenom Nikočević iz Grblja, vojnik Šimun Martinović s Paga oženio se (21. siječnja 1789.) Marijom Lazovom sa Cetinja, a kaplar Božo Kapović oženio se (5. veljače 1776.) Nadalinom Roščić iz Brgata. Naposljetku, Splitsanin Frano Stijepović oženio se (23. rujna 1781.) Ana Marijom Curaso iz Kefalonije.

³⁹ Frana Tomašić iz Smokvice na Korčuli udala se (14. studenog 1779.) za vojnika Giovanni Maria Madraschi iz Bergama, Magdalena Zaninović s Hvara udala se (22. listopada 1780.) za Luigija Modesta iz Udina, Lucija Valona iz Zadra udala se (2. srpnja 1703.) za kaplara Vida Sansolina iz Barija, a Justina Besuvic iz Zadra (15. veljače 1773.) za Vincenza Bianchija iz Milana.

⁴⁰ Nasuprot tomu, domicilnom stanovništvu i osobama koje su dulje boravile i gradu, zanimanja su se rijetko navodila. Najbolji primjer za to jest rijetko spominjanje zanimanja kod pojedinih obrtnika, trgovaca, liječnika i ljekarnika za koje pouzdano znamo da su živjeli i djelovali u gradu tijekom 18. stoljeća, ali zbog prepoznatljivosti u široj društvenoj zajednici dodatna identifikacija, osim imena i prezimena nije bila potrebna. M. KATUŠIĆ, *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću*, str. 162.

⁴¹ M. KATUŠIĆ, *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću*, str. 170.

Uzimajući u obzir navedeno, analiza pokazuje da su se žene nebokeljskog podrijetla svih geografskih areala u preko 70% slučajeva udavale za muškarce vojničkog zanimanja. Izuzetak nisu bile ni dalmatinske mladenke te je, kako je već ranije naznačeno, 97,65% muškaraca (kojima je navedeno zanimanje) s kojima su sklopile brak u Kotoru povezano uz vojsku.

Širina geografskih areala ženika⁴² daje nam naslutiti da su kotorska vjenčanja određenog broja dalmatinskog stanovništva, poglavito dalmatinskih žena, sastavni dio migracija vojnih postrojbi koje su se odvijale duž cijele istočnojadranske obale.⁴³ Uključenost žena iz Dalmacije u vojničko društvo razvidna je i iz (rijetkih) upisa koji očeve mladenki naznačuje kao vojnike, kao i prve supružnike – ukoliko je riječ o novom braku udovice. Štoviše, ukoliko promotrimo potpunu identifikaciju mladenki u matičnoj knjizi, 50% njih je putem očeva, supruga ili prijašnjih brakova bilo povezano s vojskom.⁴⁴ Naime, predmoderne vojske nisu se sastojale samo od vojnika koji su sudjelovali u vojnim akcijama nego je postrojbe pratila i šira logistička podrška. Dio nje bile su i žene, koje su unutar vojnih mikro zajednica obavljale razne poslove. Oni su uključivali pripremu i serviranje hrane i pića, pranje, šivanje i popravak odjeće, ispomoc u obrtničkim i trgovačkim poslovima, a značajna je bila uloga žena kao njegovateljica bolesnih i ranjenih. Društveni status žena u vojnim mikro zajednicama bio je različit, a uključivao je i supruge vojnika. Organizacija obiteljskog života (ženidba, rađanje djece) posebice je bilo moguće u vrijeme kada su se vojne postrojbe smjestile u nekom gradu ili utvrdi na određeno vremensko razdoblje.⁴⁵

Kada govorimo o uklopljenosti dalmatinskih ženika u kotorsko društvo, moramo imati na umu upravo temeljne karakteristike vojne mobilnosti koju ističe i teorija međukulturalnih migracija – u prvom redu dugotrajnost (višegodišnje) i pokretljivost (česta promjena mjesta prebivališta) samih sudionika migracija, te njihovu društvenu zatvorenost.⁴⁶ Navedeno

⁴² Navedeno je razvidno iz primjera ženidbe Ane Marije Perić iz Šibenika (31. ožujka 1704.) za Andreu Griso iz Pariza, vojnika u postrojbi pukovnika Sigismunda Pacmura, Marije Conreli iz Zadra, udane 24. svibnja 1704. za Francesca Magnona iz Francuske, vojnika iz postrojbe pukovnika Pacmura, te vjenčanja 20. travnja 1704. Antonija Revora i Jelene Barišić iz Zadra.

⁴³ O iznimnoj mobilnosti vojnih postrojbi u 18. stoljeću svjedoči fond *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli* u Državnom arhivu u Veneciji, koji između ostalog sadrži i popis mobiliziranih vojnika, a uz podatke o vojnicima sadrže i vrijeme i mjesto popisivanja. Primjerice satnije iz pukovnije pod zapovjedništvom pukovnika Andreae Toffelletti (*Fanti Italiani*) popisane su 1. srpnja 1786., 1. i 15. 8. 1786. u Kotoru, 20. lipnja 1788. u Kotoru, 31. srpnja u Zadru i 20. kolovoza 1789. u Zadru te 1. studenoga 1789. u Kotoru. Pukovnja Tripuna Gregorine između 1783. i 1786. popisana je 1-20. kolovoza 1783. u Splitu i Zadru, 30. siječnja 1785. u Kotoru, 28. srpnja 1885. u Budvi, 10. i 24. rujna 1785. u Veneciji, 12. siječnja i 15. travnja 1786. u Veneciji, 25. lipnja 1786. u Kotoru, 1. kolovoza 1786. dio satnija popisan je u Kotoru, a dio u Bresci. Archivio di Stato di Venezia, *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli*, b. 286, Reggimento Andrea Toffelletti (1786. – 1789); b. 817, Reggimento Triffo Gregorina (1783. – 1786.).

⁴⁴ Primjerice, 7. studenoga 1770. vjenčali su se Gregor Radić iz Rogoznice, narednik u postrojbi Scutari i Barbara Rosa, udovica narednika Jurja Burzića, a 13. siječnja 1781. vjenčali su se Giacomo Costa sa Sardinije i Domenika Denchi iz Zemunika, u prvom braku supruga narednika Giovanna Battiste Laurdona iz Udina. Također, 16. lipnja 1793. brak su sklopili Lovro Sutić iz Makarske, vojnik u postrojbi (satiniji) kapetana Marka Antonia Cristophalija, iz pukovnije Nikole Medina i Viktorija Resić, kojoj je otac Marko bio narednik u satniji Jurja Vučetića iz pukovnije Michielli Vitturi.

⁴⁵ O ulozu i broju žena u europskim vojskama vidi: John LYNN, *Women, Armies, and Warfare in Early Modern Europe*, New York: Cambridge University Press, 2008., str. 33–36, 60–89, 118–130.

⁴⁶ Tijekom 18. i 19. stoljeća upravo su vojnici bili skupina koja je najčešće migrirala, a njihove migracije bile su geografski najintenzivnije. C. POOLEY – J. TURNBULL, *Migration and mobility in Britain since the*

potkrjepljuje još jedan podatak, ovoga puta iz matične knjige krštenih katedrale sv. Tripuna. Naime ukoliko promotrimo krštenja, uz metodološke ograde,⁴⁷ samo u 20,16% brakova uključenih u istraživanje zabilježeno je rođenje djece. U tim je brakovima prosječno rođeno 2,2 djece, što je manje od ukupnog kotorskog prosjeka od 4,8 djeteta. To upućuje na zaključak da je riječ o obiteljima koje se nisu trajno nastanile u Kotoru.⁴⁸ Naposljetku, značajno je napomenuti da je u brakovima kod kojih je zabilježeno rađanje djece tek devet majki i nijedan otac bio s područja Boke kotorske.

Umjesto zaključka

Migracije dalmatinskog stanovništva u Kotor u ovom su istraživanju promatrane kao dio kompleksnih međukulturalnih migracija unutar Mletačke Republike. Međukulturalnost se očitovala kroz bračnu strategiju odabranog kontingenta; uključivala je široku lepezu ženika, koja je često nadilazila same državne granice. Razlog tomu, kao što je prikazano, leži u vojnom predznaku dijela dalmatinskih ženidbenih migracija. Naime, mobilne i čvrsto organizirane vojne postrojbe tvorile su društveno, etnički i vjerski šaroliku i kompleksnu zajednicu koja je utjecala (širenjem baze potencijalnih bračnih partnera) na kulturno-društvenu dinamiku sredine u kojoj su privremeno boravile. Time se dinamiziralo društveno i obiteljsko umrežavanje, prilagođavalo se drukčijim društvenim normama i vještinama te se omogućava veća društvena mobilnosti.

Nadalje, matične su knjige pokazale nekoliko razlika između muškog i ženskog migracijskog kontingenta. Ženidbeni krug muškaraca iz Dalmacije bio je geografski sužen i većinom se odnosio na geografske areale koji su uključivali istočnu obalu Jadrana. Također, značajan udio partnerica uključivao je domicilno bokeljsko stanovništvo. S druge strane, ženski dalmatinski kontingent pri odabiru ženidbenog partnera bio je puno širi i uključivao je i partnere iz udaljenijih mletačkih stečevina, kao i onih izvan granica Republike. Zanimanja ženika i njihovih članova obitelji (očeva, prijašnjih supružnika) također su potvrdila vojni predznak dijela migracija. Uz ženidbeno umrežavanje unutar vojne mikrozaednice i druge karakteristike iščitane iz matičnih knjiga potvrđuju da je riječ o višegodišnjim radnim migracijama naznačenim u početnoj teorijskoj postavci. U prvom redu navedeno potvrđuje naznaka kratkoročnosti boravka uzrokovana pokretljivošću vojnih jedinica. S druge strane, povijesni kontekst također potvrđuje iznimnu vojnostratešku važnost Kotora u sklopu mletačkog sistema vladanja. U Kotor je tijekom 18. stoljeća, i u ratu i u miru, pristizao velik broj vojnika. S obzirom da u promatranom stoljeću nije postojala izravna ratna opasnost, vojnici su imali vremena uključiti se u brojne segmente svakodnevnog života, koji je uključivao i zasnivanje obitelji. Kao što je prikazano, vojna mobilnost nije uključivala samo vojnike nego i popratnu vojnu logistiku, ali i druga zani-

eighteenth century, str. 53–55, 59–60, 178–179.

⁴⁷ Matične knjige selektivan su izvor te bilježe samo pojedince koji su zapisani tijekom određenog životnog ciklusa (rođenja, vjenčanja, rođenja djeteta, smrti) na određenom prostoru. Također, zbog vremenskog okvira (18. stoljeće) i ritma poroda (od vjenčanja do prvog poroda u Kotoru je u prosjeku prolazilo 23 mjeseca) istraživanje ne obuhvaća sve bračne parove koji su tijekom 18. stoljeća sklopili brak, a fertilni ciklus im se produžuje u 19. stoljeće. M. KATUŠIĆ, *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću*, str. 116.

⁴⁸ Pri ovoj tvrdnji u obzir se moraju uzeti metodološka ograničenja navedena u prethodnoj bilješci.

manja, ponajprije obrte. Brojne kćeri i supruge pratile su očeve i muževe na nova mjesta službe, ondje su zasnivale svoje obitelji te život nastavljale u tim sredinama ili su zajedno s obiteljima pratile supruge na nova mjesta njihovih dužnosti. Daljnja sudbina tih pojedinaca nije nam poznata jer se većina njih, osim šturog upisa u knjige vjenčanih, više ne spominje u kotorskim matičnim knjigama krštenih (kao roditelji) ili umrlih.

SUMMARY

POPULATION OF DALMATIA IN THE REGISTRY OF MARRIAGES IN THE PARISH OF ST TRYPHON IN CATTARO IN THE 18th CENTURY

Based on the archival sources – registers of marriages in the parish of St Tryphon from the eighteenth century – author describes and analyzes migrations of spouses from Dalmatia to Cattaro (Kotor). Author has analyzed, as much as preserved sources allowed, number, sex, place of origin and migration area of spouses. Moreover, author examines system of selection of marital partners and their integration within social life of Cattaro. All these factors are investigated in the context of migrations within the Venetian realm and, at the same time, according to the groups defined according theory of intercultural migrations. Analysis of the registry of marriages revealed different patterns and trends between male and female spouses from Dalmatia. Namely, marriage circle of male spouses was geographically rather narrowed, and they mostly married women who originated from the eastern Adriatic coast (including region of Boka kotorska). On the other hand, women could pick their partners even from the remote regions of the Venetian realm. Part of these investigated migrations is connected with migrations of armies, in which women – as logistic support – had a distinguished role.

KEY WORDS: *Cattaro (Kotor), Dalmatia, 18th century, migrations, historical demography, registers.*

